యుద్ధభూమి

ఇంకా పూర్తిగా తెల్లవారలేదు. అక్కడక్కడున్న చెట్ల కొమ్మల మీది నుంచి పక్షుల కిచకిచ ధ్వనులు వినబడుతున్నాయి. అల్లాహో అక్బర్ మేల్కొలుపు ధ్వనులాగిపోయాయి. స్థూలకాయులు మార్నింగ్‌వాక్ కోసం సిద్ధమవుతున్నారు. గంటక్రితమే లేచి కాలకృత్యాలన్నీ తీర్చుకున్నాడు మనోహర్. డ్రెస్ చేసుకొని కుర్చీలో కూర్చొని మిత్రునికొరకెదురుచూస్తున్నాడు.

గడపదాటి లోపలకొచ్చి మనోహర్‌కెదురుగా కుర్చీలో కూర్చుంటూ ''రణరంగము కాని చోటు భూస్థలమంతా వెతికినా దొరుకదు'' అన్నాడతడు. ఆ మహాకవే ఇప్పుడు బ్రతికుండుంటే'' ఎన్‌కౌంటర్‌కానిచోటు ఏ గ్రామంలో వెదికినా దొరుకదు. ఉత్తర తెలంగాణ నేల సమస్తం యువకిశోరాల రుధిర ధారలతో రక్తసిక్తం అని ఎలుగెత్తి చాటేవాడు'' అన్నాడు తిరుమల్.

తిరుమల్, మనోహర్ ప్రాణ స్నేహితులు. కాలేజీ రోజుల్లో క్లాస్‌మేట్స్ కాకుండా గత పదిహేనేళ్ళుగా ఒకేచోట ఉద్యోగం చేస్తున్నారు. ఒకే కాలనీలో ఉంటున్నారు. వాళ్ళు ఒకరితో ఒకరు తమ అభిప్రాయాలను దాపరికం లేకుండా వెల్లడించుకుంటారు.

మిత్రుని దిక్కు ప్రశంసాపూర్వకంగా చూశాడు మనోహర్. చాలా కాలంగా వ్యక్తిగతమైన, సామాజికపరమైన అంశాల మధ్య సమన్వయం కోసం సంఘర్షణ పడుతున్నాడు మనోహర్.

''పాలకుర్తి సంఘటనగూర్చేనా నువ్వనేది? నా కళ్ళారా చూశానా దృశ్యాన్ని చలించిపోయాను. ఎన్‌కౌంటర్లు మనకిప్పుడు అతి మామూలు విషయాలయ్యాయి. పోలీసుల బూట్ల చప్పుళ్లు, బాంబు పేలుళ్ళు, వేదింపులు, బంద్‌లు మనకు చాలా మామూలే. తెలంగాణ ప్రాంతమంతా ముఖ్యంగా ఉత్తర తెలంగాణ దాదాపిరవై ఏళ్లుగా మండుతున్న అగ్నిగోళం లాగే ఉంది. ఈ అగ్నిగుండంలో బతుకులు దినదినగండమన్నట్టుగా ఉన్నాయి. పాము ముంగిసాటలా ఉంది పరిస్థితి'' అన్నాడు మనోహర్.

''తెలంగాణ నేలంతా ఇప్పుడు ఉద్యమభూమిగానే ఉంది. అయితే రజాకార్లకాలంలో నల్లగొండ దిక్కు ఉధృతి ఉంటే ఇప్పటి ఉద్యమాలు ఉత్తరతెలంగాణా జిల్లాల్లో ఉధృతంగా ఉన్నాయి'' అన్నాడు మనోహర్.

''అప్పటి పోరాటానికీ ఇప్పటి పోరాటాలకూ కొన్ని తేడాలున్నాయి. అప్పుడూ భూమిసమస్య చుట్టే పోరాటాలు తిరిగినా రజాథకర్లనుండి విముక్తి పొందడమే ప్రధానాంశమయిందనిపిస్తుంది. అందుకేనేమో

రజాకార్లు పోయింతర్వాత పోరాటమాగి పోయింది. ఇప్పుడు జరుగుతున్న పోరాటాలు మాత్రం భూమి సమస్యే ఇరుసుగా జరుగుతున్నాయి''

''అదేం లేదు తిరుమల్. అప్పుడూ భూమి పంపకం జరిగింది. పోరాటం ఎందుకు విరమించారన్న దానిపై రకరకాల అభిప్రాయాలున్నాయి. రజాకార్ల నుండి నక్సలైట్ పోరాటాల వరకు గల పరిస్థితుల్ని తెలంగాణ ప్రజలు వీరోచితంగానే ఎదుర్కొంటున్నారు. తెలంగాణ ప్రజల్ని చూస్తుంటేనాకెంతో ఆశ్చర్యం వేస్తుంటుంది. అయ్య బాంచెనవ్వ బాంచెననుకుంటున్న అమాయకులే భారత దేశానికి భూపోరాటాల వారసత్వాన్నందించారు. ఆ తర్వాత మళ్ళీ దొరల అణచివేతను సహించారు. బానిసబతుకులు బతికారు. ఇప్పుడుమళ్ళీ విజృంభించి పోరాటాలు చేస్తున్నారు. ఇప్పుడు తెలంగాణనేలంతా అట్టుడికి నట్టుడుకుతుంది''

'' ఇదో మహాయజ్ఞంలాంటిది ఇందులో బలిదానాలు తప్పవు. నేలతల్లి విముక్తికోసం రక్తతర్పణమూ తప్పదు. సరేగాని మోహన్ భూపోరాటాలంటే అంత ప్రేమున్నవాడివి పూర్తిగా భూమిలేని వాడివై పోతుండటం వింతగా ఉందికదూ! నాకైతే చాలా బాధగా ఉంది...''

టీ తాగడం పూర్తిచేసి కప్పులను టీపాయ్ మీదుంచారిద్దరు. వంటింటి దర్వాజనాను కొని వాళ్ళ మాటలు వింటోంది శారద.

మిత్రుని మాటల్తో మనోహర్ ముఖంలో రంగులుమారాయి. కడుపులోంచి దు:ఖం ఎగజిమ్ముకొస్తున్నట్టుంది. వస్తున్న ఉద్వేగాన్నాపుకుంటానికతడు చేస్తున్న ప్రయత్నం ఫలించలేదు. కళ్ళవెంట నీళ్ళు కారాయి.

లేవబోతున్నవాడల్లా కూర్చున్నాడు తిరుమల్. ''మనోహర్... డోంట్ బి ఎక్సైటెడ్... ఏదో మాటవరుసకన్నాను. కాని ఇప్పుడు మనలాంటివాళ్ళు భూములుంచుకునే పరిస్థితులన్నాయా? ఎవరైతే నాగలి పట్టి దున్నుతున్నారో వాళ్ళకు తప్ప భూములవల్ల మనకు లాభంలేదు'

''నాకు భూమినుంచుకోవాలనే ఉంది. కాని అమ్మక తప్పడంలేదు. అందుక్కారణాలు నీకు తెలియనివి కావు. అయినా నాకున్న భూమెంత?'' అంటూ శారద దిక్కు చూశాడు మనోహర్.

''నీకేమో భూమ్మీద ప్రేముంది. నేనమ్మమంటే అమ్ముతున్నావు. నన్నెందుకనవసరంగా నోట్లేసుకుంటావు? అన్నయ్యా! పెళ్ళయినప్పట్నించీ ఇదే ఘర్షణ. ఈయన మనస్తత్వమేంటో నాకర్థం కాదు. ఒక్కోసారి నాకు ఉరిపెట్టుకొని చావాలనిపిస్తుంటుంది. పిల్లలేమో చిన్నవాళ్ళయిరి'' అంది శారద.

''చెల్లెమ్మా! నిజానికి మీ సంసారంలో పెద్దగా సమస్యలుండకూడదు. లేవు కూడా. అయినా మీరు ఘర్షణ పడుతూనే ఉంటారు. అతనికున్నకొన్ని భావాల వల్ల నీ కుటుంబానికేదో నష్టం జరుగుతుందని నువ్వనుకుంటున్నావు. నీవల్ల తాను చేయదలుచున్నవేవో చేయలేకపోతున్నాని మనోహర్ భావిస్తుంటాడు. మీ రిద్దరూ ఒకర్నొకరుఅర్థం చేసుకోవడం లేదు. మనోహర్‌కు కొన్ని ఆదర్శాలున్నాయి. చుట్టూ జరుగుతున్న పోరాటాలపట్ల సానుభూతుంది. అయితే తానేవిధంగానూ వాటికుపయోగపడడు. కాని అప్పుడప్పుడుతనలో తాను ఘర్షణననుభవిస్తుంటాడు. ఉద్యోగంవల్ల లభించిన స్థితి, సంసారం, పిల్లలు అనే సగటుమనిషి ఆలోచనలే అతనిపై ఆధిపత్యం వహిస్తుంటాయి. అంత మాత్రానికే మీ సంసారానికేదో నష్టం జరుగుతున్నట్టు నువ్వనుకుంటుంటావు. ఆందోళనచెందుతావు. కుటుంబానికే పరిమితమైన నీ ఆలోచనల నర్థం చేసుకోక నిన్నతడు అన్నిటికీ కారణం చేస్తాడు''

తమ మనస్తత్వాలను మరోసారి విడమరిచి చెప్పిన తిరుమల్ దిక్కు ఏం మాట్లాడకుండా

చూస్తున్నారు మనోహర్, శారద.

''చెల్లెమ్మా! మనముంటున్నది పోరాటాల నేల. ఇక్కడెంతో సంఘర్షణుంది. సంక్షోభముంది. మాలాంటివారికెటూ తేల్చుకోలేని పరిస్థితులున్నాయి. యుద్ధం జరుగుతున్న సమయంలో కొన్ని అవస్థలు తప్పవు. చదువుకున్న దానివైన నువ్వు ఇవన్నీ అర్థం చేసుకోవాలి. నీకున్న చదువును, అవగాహనను నీ సంసారంలో కలతలు రాకుండా ఉండడానికైనా ఉపయోగించుకోవాలి. నిజానికి మీరిద్దరు ఒకర్నొకరు అమితంగా ప్రేమించుకుంటున్నారు. ఈ విషయం మీకే తెలియకపోవచ్చు. అలాకాకుంటే ఘర్షణ పడుతూనే ఇన్నేళ్ళు కలిసి ఉండటం సాధ్యంకాదు. మీరొక్కోసారి కోపంలో అనుకుంటున్నట్టు ఒకరికొకరు శత్రువులుకాదు. పైగా మీరొకర్ని విడిచి మరొకరుండలేరుకూడా''

తిరుమల్ మాటల గూర్చి తమలో తామే తర్జన భర్జన చేసుకుంటున్నారు వాళ్లు. కొద్ది క్షణలాగి ''అన్నయ్యా! మీరిద్దరూ ఊరెళ్ళాలన్న విషయాన్ని మరిచిపోయినట్టున్నారు'' అంది శారద.

''నేనేం మరిచిపోలేదు చెల్లెమ్మా. స్కూటర్ మీద ఎంత సేపట్లో పోతాం. ఎక్కువకెక్కువ రెండు గంటలు. మధ్య ఆగుతూ పోతే రెండున్నర గంటలు. పోయేముందు అన్ని కోణాల్లోంచీ ఆలోచించుకోవాలి కదా. మనోహర్! ఈ భూమి అమ్మడు కార్యక్రమం పూర్తయితే ఊళ్ళో నీకంటూ ఏముండదన్నమాటేకదా?'' అన్నాడు తిరుమల్.

''అవును... నేను పుట్టి పెరిగినూళ్లో నాకు సూదిమొన మోపేంత భూమి కూడా ఉండదు. నేను నూటికి నూరుపాళ్ళూ భూమిలేని వాణ్ణవుతాను'' ఏడ్పు మిళితమైన నవ్వుతో అన్నాడు మనోహర్.

అతన్ని చూసి శారద, తిరుమల్ ఇద్దరూ నోళ్ళు తెరిచారు.

'నేల మీదంత మమకారమున్న వాడివి అమ్మకుంటే బాగుండేది కదా!''

మనోహరేం మాట్లాడలేదు.

''అన్నయ్యా! ఈయనకేం జరుగుతందో నాకర్థం కావడంలేదు. నేను పుట్టినూళ్ళో నాకేం లేకుండా అయిపోతుంది. నేనెవరికి కానివాడినయ్యాను. నన్నూరు తరిమేస్తుంది. అంటూ బాధపడుతుంటాడు. ఈయన మనస్తత్వమే నాకర్థం కాదు. ఒక్కోసారి ఆలోచిస్తే ఈయనకు పిచ్చిలేస్తుందేమో ననిపిస్తుంటుంది...'' అంది శారద.

''నీకా భయమేమక్కర్లేదు చెల్లెమ్మా! మనోహర్‌కేమీకాదు. అతడు తన ఊరును బాగా ప్రేమించాడు. భూమినీ ప్రేమించాడు. స్వయంకృతమో, పరిస్థితులో తనవాళ్ళ స్వార్థమో కారణమేదైనా తాను ప్రేమించిన భూమికి దూరమవుతున్నాడు మనోహర్. అయినా ఊరిపై ప్రేమను, భూమిపై మమకారాన్ని, తనకన్యాయం జరిగినా తనవాళ్లపై అనురాగాన్ని వదులుకోలేక పోతున్నాడు. మొదట్నుంచే ఏవేవో ఆదర్శ సమాజపుటూహల్లో బతికేవాడు మనోహర్. అట్లని అన్నిట్నీ తెంచుకొని బయటపడే ధైర్యమూ లేదు. చుట్టూ జరిగే పోరాటాలతో పాలుపంచుకునే ధైర్యం లేదు. వాటి ఫలితాలు కాదనే మనస్తత్వమూ కాదు. అందుకే ఈ తంటా అంతా''.

తిరుమల్‌కు సమస్యల్లోకి ఎక్స్‌రే కళ్ళతో ప్రవేశించడం తెలుసని మనోహర్‌కు తెలుసు. తనను గూర్చి విడమరిచి చెబుతున్న మిత్రుణ్ణి ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నాడు మనోహర్.

''మనోహర్! భూమిపై ప్రేముండి కూడా దాన్నమ్మడానికెన్నో కారణాలున్నా నీలో ప్రవేశించిన వ్యాపారధోరణి మరో బలమైన కారణం కాదంటావా? ఆ భూముంటే పంటకోసం పెట్టుబడి పెట్టాలి.

పంట పండితే పండొచ్చు లేకుంటే లేదు. పండినా నీ భాగంనీకు సరిగా అందదు. ఒకవేళ అందినా ఆ పంటవిలువనువ్వు భూమమ్మితే వచ్చే డబ్బుపై వచ్చే వడ్డీకంటే తక్కువ. ఆ భూమమ్మి డబ్బు ఏ బ్యాంకులో డిపాజిట్‌చేసినా భవిష్యత్తులో నీ పిల్లలకుపయోగపడుతుంది. మనలాంటి వాళ్ళ ఆలోచనలిలా సాగుతాయి. అదే రైతునాన్నడనుకో. ఆ భూమిలో పెద్దగా పంటరాకున్నా భూమిని వదులుకోవడానికిష్టపడడు. భూమినమ్మడం అవమానంగా భావిస్తాడు. అవునా?

తనలో అంతర్లీనంగా ఉన్న ఆలోచనలను బయటపెట్టిన తిరుమల్‌కేం చెప్పాలో తోచలేదు మనోహర్‌కు. అంగీకార సూచకంగా తలూపాడు.

''పోదాం పద. మనం ఊళ్ళోకెళ్ళేసరికి ఊరివాళ్ళెళ్ళిపోతే బాగుండదు'' అని లేచి నిల్చున్నాడు మనోహర్.

''మనం వస్తామని చెప్పాంగదా! ఏం వెళ్ళరులే''

తిరుమల్ లేచి నిల్చుంటూ అన్నాడు.

'చెల్లెమ్మా! తర్వాత మమ్మల్ని అనవద్దు. ఈ రోజుతో మీకీ ఊళ్ళో ఏం లేకుండా అయిపోతుంది''

''పోతే పోనియ్యండన్నయా! అక్కడ భూముండి కూడాచారెడు విత్తులెప్పుడూ తెచ్చుకున్నది లేదు'' అంది శారద.

''నీదేం పోతుంది? పోతే గీతేనాదేపోతుంది'' అని బయటకొచ్చాడు మనోహర్. ఏదో అనబోయిన శారదనాపాడు తిరుమల్ మనోహర్ వెనుకే బయటకొచ్చాడు ఇద్దరూ తలలకు తెల్లటువల్‌లు కట్టుకున్నారు.

నెత్తుటి ముద్దలా ఉన్న సూర్యుడు తూర్పు కొండల్లోంచి బయటకు తొంగిచూస్తున్నాడు. నెమ్మదిగా పైకి కదులుతున్న సూర్యబింబంలోంచి అరుణకిరణాలు తెలుపును సంతరించుకున్నాయి.

స్కూటర్ బయటకు తీశాడు మనోహర్.

''నువ్వు మూడ్‌ఫెలోవి. స్కూటర్‌నేనే నడుపుతాను'' అని తనచేతుల్లోకి తీసుకున్నాడు. తిరుమల్ కిక్‌కొట్టి స్టార్టు చేశాడు. వెనుక సీట్లో మనోహర్ కూర్చున్నాడు. స్కూటర్ నడుస్తోంది.

మనోహర్‌లో ఎన్నో ఆలోచనలు సుళ్ళు తిరుగుతున్నాయి.

''చాలామందికి వ్యక్తిగత సమస్యలుంటాయి. కుటుంబంలో సమస్యలుంటాయి. ముఖ్యంగా భార్యాభర్తల మధ్య అభిప్రాయాల్లో వ్యత్యాసమున్నప్పుడు ఇవి తప్పవు. అయితేనీలాంటి కొంతైనా అభివృద్ధికర, సామాజికపరమైన ఆలోచనలున్నవాడు సాధ్యమైనంత వరకు వాట్ని తగ్గించుకోవాలి? నీకు వ్యక్తిగత సమస్యలెందుకొస్తున్నాయి?'' అడిగాడో రోజు తిరుమల్.

''మనమీద ప్రేమలేని వాళ్లను మనమెందుకు భరించాలి? ఉన్నకాస్త భూమిని మీవాళ్ళు నాశనం చేస్తుంటే మీరెందుకు చూస్తూ ఊర్కుంటారు? మనకూ పిల్లలున్నారు కదా? రేపు వాళ్ళకేం సంపాదిస్తాననుకుంటున్నారు? అంటుంది శారద. మా కుటుంబ విషయాలొచ్చినప్పుడల్లా ఘర్షణ తప్పడం లేదు'' అన్నాడు మనోహర్.

తన కుటుంబం గూర్చి అన్ని విషయాలు తెలుసు తిరుమల్‌కు.

''మీ తల్లిదండ్రులు జీవితకాలమంతా వ్యవసాయం చేస్తూనే బతుకుతున్నారు. వాళ్ళెన్నో కష్టనష్టాలను ఆటుపోట్లనెదుర్కొన్నారు. నిన్ను చదివించారు. నీకుద్యోగ మైంది. మీ చెల్లె ఆర్థిక పరిస్థితి హీనంగా లేకున్నా ఆమెది వ్యవసాయ కుటుంబమే. నువ్వు ఉద్యోగం చేస్తూ హాయిగా బతుకుతున్నట్లు. నీ చెల్లెవాళ్ల

వ్యవసాయం చేస్తూ కష్టపడుతున్నట్టు వాళ్ళు భావిస్తున్నారు. తాము పెంచి పెద్దచేసి, విద్యాబుద్ధులు చెప్పించిన కొడుకును చేతికొచ్చింతర్వాత ఎక్కడినుంచో వచ్చిన కోడలు తన్నుకు పోయిందన్న భావం వాళ్ళలో క్రమక్రమంగా బలపడింది. ఈనాచిన చేమను నక్కల పాలు చేసినట్టు బాధపడ్తున్నారు వాళ్ళు. దానికితోడు నీ భార్య కొంత నాగరికంగా కనబడటం నీ చెల్లెలు మొరటుగా ఉంటూ కష్టపడుతున్నట్టు కనబడటం వల్ల వాళ్ళ ద్వేషం మరింత ఎక్కువైంది. ఉద్యోగరీత్యా మీరు ఊరికి దూరంగా ఉండటం వల్ల దగ్గరున్న మీ చెల్లెవాళ్ళు వాళ్ళకు మరింత దగ్గర కావడానికి అవకాశం లభించింది. వాళ్ళను నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నట్టనిపించే మీ ప్రవర్తన మరో కారణం. ఇవన్నీ నువ్వు తెలుసుకునేసరికే చాలావరకు చేయిదాటి పోయి మీ మధ్య దూరం పెరిగింది.

''ఇవన్నీ సరిచేయాలంటే నువ్వు చాలా శ్రమించాలి. నువ్వు నీతో, నీ భార్యతో నీ తల్లిదండ్రులతో దాదాపు యుద్ధంలాంటిదే చేయాలి. నీ భార్యను తరచుగా ఊరికి తీసుకెళ్ళాలి. వాళ్ళనిక్కడకు తెచ్చుకోవాలి. వాళ్ళతో మమేకం కావాలి. మీరు వాళ్ళకు దూరమవుతున్నానన్న భావాన్ని తొలగించాలి. చేతనైతే ప్రయత్నించు లేదా భూమిలో మిగిలిన వరకే చాలని ఊర్కో'' అన్నాడు తిరుమల్.

తనవల్ల ఇవన్నీ సాధ్యమవుతాయా? తనను తాను ప్రశ్నించుకున్నాడు. కొంత ప్రయత్నించాడు. దబాయించి ఇద్దర్నీ సరిచేసే శక్తి తనలో లేదని తేలిపోయింది. తనకు తెలియకుండానే భూమినమ్మి చెల్లెలికి డబ్బిచ్చిన విషయాన్నీ కనుక్కోలేకపోయాడు చాలాకాలంవరకు.

ఆ విషయంలో భార్యతో ఘర్షణ పడటం మానుకున్నాడు.

''తిరుమల్ తన కుటుంబం, పిల్లలు. ఇంతవరకే పరిమితం కావాలంటుంది శారద. మనకేం ఆస్తిపాస్తులు లేవు కాబట్టి ఉద్యోగంతో వచ్చే డబ్బేకాకుండా మరికొంతైనా సంపాదించాలంటుంది. ఏం చేయాలో నాకర్థం కావడంలేదు'' అన్నాడు ఓసారి మిత్రునితో.

తిరుమల్ ఇవన్నీ మామూలే అన్నట్టు చూశాడు.

''నేనామెను సమర్థించడంలేదు. అందరూ ఇలాగే ఉండాలని, ఉంటారనీ అనడంలేదు. కాని శారదలాంటి వాళ్ళుంటున్న పరిస్థితుల్లో ఆమె అలా అనడంలో నాకేం తప్పు కనబడటంలేదు. మనమెంత కాదన్నా స్త్రీపైన కుటుంబభారం పడుతూనే ఉంటుంది. కొన్ని కుటుంబాల్లోనైతే భర్త దురలవాట్లకు బానిసైనా కుటుంబాన్నార్థికంగా ఆదుకునే స్త్రీలున్నారు. కాని చాలామంది స్త్రీలను ఇంటికే పరిమితం చేస్తున్నారు పురుషులు. సామాజిక కార్యక్రమాల్లో పాల్గొనే పురుషుల విషయంలోనూ ఇదే జరుగుతుంది. విప్లవోద్యమాల్లో పాల్గొన్న పురుషులకు చనిపోయినా, బతికినా పేరైనా మిగులుతుంది. మరి ఆ కుటుంబాల్లోని స్త్రీల సంగతేంటి? ఆమె ఎన్ని కష్టాలనెదుర్కోవాల్సి వస్తుంది. ఎన్ని వేదనలను భరించాను? అయినా ఆమెకు లభించేది? ఆమెకీ మాత్రం గుర్తింపు లభించడంలేదు. భర్తపనులు కూడా ఆమెకు పరాయిపనులే అవుతున్నాయి. ప్రగతిశీల ఆలోచనా దృక్పథమున్న చాలామంది మేధావులు కూడా తమ భార్యలను ఇండ్లలోంచి కదలనీయరు''.

''పోనీ నువ్వేపనైనా నీ భార్యనడిగి చేశావా?'' అన్నాడు తిరుమల్.

''నువ్వు పాల్గొంటున్న కార్యక్రమాలతో, చేస్తున్న పనులతో ఆమెకు సంబంధం లేనప్పుడు ఆమె మాత్రం నీ అభిప్రాయాలతో ఎందుకేకీభవించాలి? మంచో చెడో ఆమెతో చర్చించి వీలైతే ఆమె కూడా పాల్గొనేట్టు చేసినప్పుడు ఇలాంటి సమస్యలురావు. కాని అలా జరగడం లేదు''

''అన్నిట్లో ఆడవాళ్ళెలా పాల్గొంటారు?''

''ఎందుకు పాల్గొనగూడదు? ఏ పనైనా మన భాగస్వామికి నిషేధితమైనదయితే మనకు మాత్రమెందుకు పాల్గొనగలిగేది కావాలి? స్త్రీలతో సంబంధం లేకుండా పనులు చేయడంవల్ల స్త్రీలు కుటుంబానికి పరిమితమై ఆలోచించే అవకాశముంది. ఆ పనులు వాళ్ళకు కూడా సంబంధించినవే అని వాళ్ళనుకుంటే మనకు వాళ్ళనుంచి మద్దతు లభిస్తుంది. ఇది ఇద్దరికీ వర్తిస్తుంది'' ''నేను రమ్మన్నా రాదెమె. నన్నుకూడా తనలాగే కుటుంబానికే పరిమితమై ఉండాలంటుంది''

''అందుకని నీకామె శత్రువుగా కనడుతుంది. నువ్వామెను మొదట్నుంచీ నీ పనుల్లో పాల్గొనేట్టు చేసి ఉండవు. నువ్వేం చేస్తున్నావో కూడా చెప్పుండవు. అలా చేస్తే కనీసం నీ పనులకామె అడ్డం వచ్చుండేది కాదు. ఆమెలాంటి వాళ్లుంటున్న వాతావరణం వాళ్ళనంతకంటెక్కువగా ఆలోచించనీయవు. వెర్రితలలు వేస్తున్న కన్సూమరిజం ఆమె ఆలోచనలను సోఫాసెట్లకు, పట్టుచీరలకే పరిమితం చేస్తుంది. పోగా నీకంటూ స్పష్టమైన అభిప్రాయాలుంటే నువ్వేదో విధంగా సమాజానికుపయోగపడతావు. నిన్నూ చాలామందిని, అలాగే మధ్యతరగతి భయాలు వెంటాడుతున్నాయి. నీలాంటివాళ్ళెంతో మందికి సామాజిక సమస్యలపట్ల స్పందన, సానుభూతున్నా ఏ విధంగానూ ఉపయోగపడటంలేదు. ఒకవిధంగా ఆలోచిస్తే నీకంటే నీ భార్యే నయమేనేమో ననిపిస్తుంది. ఎందుకంటే ఆమెకు ఖచ్చితంగా తన సంసారం, తన కుటుంబం బాగోగులే కావాలి...''

చివరి వాక్యాలు సరైనవి కావేమోననిపించినా తిరుమల్ మాటల్లో ఎన్నో నగ్నసత్యాలున్నాయనిపించింది తనకు.

ఆ తర్వాత తానే ఆమె మనసెరిగి ప్రవర్తించడం మొదలుపెట్టాడు. ఉద్యమాలపట్ల తనకు అపారమైన సానుభూతున్నా జరుగుతున్న మారణహోమాలు భయం కల్గిస్తున్నాయి. ఎదుగుతున్న పిల్లలు, పెరుగుతున్న ఖర్చులు, చాలీచాలని ఆదాయం, ఎదుగూబొదుగూ లేని ఉద్యోగం తనను మరింత వివశున్ని చేస్తున్నాయి. బతుకు భయాల్నికల్గిస్తున్నాయి. తాను మధ్యతలరగతి ఆలోచనల్లోకి కూరుకుపోతున్నట్టు, అశక్తుడవుతున్నట్టు తనలోతానే రోదిస్తున్నాడు. అలాంటి సమయంలో తండ్రి మరణించాడు. తాను మరింత కృంగిపోయాడు. ఉన్న భూమికోసం యుద్ధం లాంటిదే చేయాల్సివచ్చింది. అప్పటివరకూ చాలావరకు భూమి అమ్ముడుపోయింది. ఉన్నదాంట్లో తనకొచ్చిన రెండెకరాలు ఇప్పుడమ్ముడపోతోంది.

స్కూటర్ పెద్దపల్లి దిక్కు పరుగులు తీస్తోంది. ఆలోచనల్లో పడి మౌనంగా ఉన్న మనోహర్ నుద్దేశించి ''ఏంటి మనోహర్... ఏదో తీవ్రాలోచనలో ఉన్నట్టున్నావు'' అన్నాడు తిరుమల్.

రాజీవ్ రహదారి రోడ్డు నిర్మాణమింకా పూర్తికాలేదు. ఉదయం చల్లగాలి వీస్తున్నా ఆలోచనల భారంతో మనోహర్ మనుసు వేడెక్కుతోంది. తిరుమల్ మాటలతో మనోహర్ ఆలోచనల సుడిగుండ మాగిపోయింది.

''ఏం లేదు. మనసంటే ఆలోచనల పుట్టే కదా! ఒకప్పుడు మన జిల్లా వాళ్ళకు పరిశ్రమలంటేనే తెలియదు. కోరుదిట్లదిక్కు బీడీపరిశ్రమ తప్ప గోదావరిఖనిలో బొగ్గుగనులు పడింతర్వాతపవర్‌హౌస్, సిమెంటు ఫ్యాక్టరీ, ఎఫ్.సి. ఐ. ఎన్.టి.పి.సి. ఆక్సీజన్‌ఫ్యాక్టరీ లాంటివెన్నో వచ్చాయి. పారిశ్రామికాభివృద్ధి జరిగింది కార్మికవర్గం ఏర్పడింది.

ఈ మధ్యకాలంలోనే పోరాటాలు ఉధృతమయ్యాయి. మనం పయనిస్తున్న ఈ నేలలోని ప్రతి

అంగుళమూ రక్తంతో పునీతమైంది. ఏ ఒక్క ఊళ్ళోనూ ఈ ఇరవై ఇరవై ఐదేళ్ళలో యువకులు బలికాకుండా లేరనుకుంటాను. మరి వాళ్ళ రక్తతర్పణానికి ఫలితం? ఈ పోరాటాల ఉద్దేశంపై నాకు సదభిప్రాయమే ఉన్నా జరుగుతున్న హింస, మానవహోమాలు మాత్రం నాకు భయం కల్గిస్తున్నాయి'' అన్నాడు మనోహర్.

ఆ రోడ్డెప్పుడూ సందడిగానే ఉంటుంది. ఎదురుగా వస్తున్న వాహనాలను తప్పించడానికి అతిజాగ్రత్తగా స్కూటర్ నడుపుతున్నాడు తిరుమల్.

''మనోహర్! బలిదానాలెప్పుడూ వృధా కావు. పోరాట ఫలితాలను మనం గమనిస్తూనే ఉన్నాం. ఇరవై ఏళ్ళక్రితం మన గ్రామాల్లో దొరలముందు చెప్పులు తొడుక్కొని నడచినవాళ్ళున్నారా? దొర కనబడితే చెప్పులు, రుమాలు చేతిలో పట్టుకొని వంగి వంగి నమస్కరిస్తూ పోయేవాళ్ళేకదా. వెట్టి అతి మామూలు విషయం, శ్రామికజన స్త్రీల శీలానికి రక్షణుండేదా? కొన్నూళ్ళలోనైతే పెద్ద మనిషయిన అమ్మాయి మొదట్లో దొరగడీకే పోవాల్సుండేది. కూలిరేట్లు ఇష్టమున్నట్టే ఉండేవి. ఇప్పుడు దొరలు చాలా మంది ఊళ్ళొదిలిపోయారు. ఉన్నవాళ్లూ దొరలమని పిలిపించుకోవడానికి భయపడుతున్నారు. పరిస్థితుల్లో వచ్చిన మార్పులన్నీ ఉద్యమాల ఫలితాలు కావా? కనీసం మార్పులను వేగవంతం చేయడానికైనా ఉద్యమాలు దోహదం చేశాయికదా...''

''ఖచ్చితంగా ఒకప్పుడు మన ప్రాంతంలో హరిజనుల స్థితి ఎంత హీనంగా ఉండేది. ఇప్పుడు వాళ్ళలో ఆత్మవిశ్వాసం పెరిగింది. కొన్ని గ్రామాల్లోనైతే హరిజన యువకులే ఆధిపత్యం చేస్తున్నారు'' అన్నాడు మనోహర్.

'' ఆ మాట నిజమే కాని కొన్ని గ్రామాల్లో ఇంకా అస్పృశ్యత ఉందిట. ఎన్నో ఉద్యమాలకు ఆలవాలమైన జగిత్యాల పల్లెల్లోనూ హరిజనుల బట్టలను తడిపివేస్తే తప్ప చాకలివాళ్ళు బట్టలుతుకరుట'' అన్నాడు తిరుమల్.

''అందుకే కులసమస్యను పరిష్కరించందే మిగతా సమస్యల పరిష్కారం కావన్న వాదం గూర్చి ఆలోచించాల్సిన అవసరముంది. కేవలం ఆర్థికపోరాటాలు అన్ని సమస్యలకూ పరిష్కారం కాకపోవచ్చు''

''అవన్నీ పెద్ద విషయాలు. పెద్దపల్లి వచ్చింది. బస్టాండు దగ్గరున్న చెట్టుకింది బండిహోటల్లో చక్కని ఇడ్లీ దొరుకుతుంది. టిఫిన్ దట్టంగా పట్టించిపోతే బాగుంటుంది. ఊళ్ళో భోజనమాలస్యమైనా ఫర్వాలేదు''

''అలాగేకానిద్దాం...''

బస్టాండు బయట చెట్టుకింద స్కూటరాపాడు తిరుమల్. బెంచీమీద కూర్చున్నారిద్దరూ.

''రాజయ్యా! ఇడ్లీ జబర్దస్తీ గుండాలి. వడనోట్లేసుకుంటే కరిగిపోవాలి'' అన్నాడు హోటల్ యజమాని నుద్దేశించి తిరుమల్.

''మస్తుగుంటది సార్. ఈ నడుమ కనవడుతలేరేంది?''

''స్కూటర్‌పైన ఇట్నుంచిపోతే నా టిఫిన్ ఇక్కడే నీ చేతి రుచికి అలవాటు పడ్డాను. ఈ నడుమ బస్సుమీద పోవడమవుతుంది''

''బావా...! అటు చూడు. పోచమ్మకు జాతర చేస్తున్నారు. వేపమండలతో స్త్రీలెలా ఎగురుతున్నారో చూడు. ఇన్ని ఉద్యమాలున్నా ఇవి పోలేదు'' అన్నాడు మనోహర్.

''మనోహర్, తెలంగాణ జిల్లాల్లో ఓ ప్రత్యేక పరిస్థితుంది. ఓ దిక్కు పోరాటాలు... మరో దిక్కు

ఇలాంటి ఆరాధనలు సమాంతరంగానే సాగుతున్నాయి. నిజానికి శ్రామికవర్గం మొదట్నుంచీ ఓ ప్రత్యేక సంస్కృతిని కాపాడుకుంటూ వస్తుంది. వీళ్ళ దేవుళ్లు వేరు. పోచమ్మ, మైసమ్మ లాంటి మాతృస్వామ్యదేవతల ఆరాధన వీళ్ళలో ఎక్కువ. వీళ్ళ పాటలూ వేరే ఉన్నాయి. వీళ్ళతో మమేకం సాధించడానికే గద్దర్‌లాంటివాళ్ళు వీళ్ళ బాణీలను తీసుకొని బ్రహ్మాండమైన పాటలురాశారు. అవి ప్రజల్లో తెచ్చిన చైతన్యం తక్కువేం కాదు''

''నిజమే తిరుమల్, ఇప్పుడు సమ్మక్క, సారలమ్మ జాతరలు గ్రామగ్రామానికీ జరుగుతున్నాయి. మా ఊళ్ళో మొన్ననే ప్రతిష్ఠాపన చేశారు.

''తమ కోసం వీరోచిత పోరాటాలు చేసినవాళ్ళను దైవాలుగా ఆరాధించడం శ్రామిక కులాల్లో మామూలే తెలంగాణ పోరాటంలో అమరులైన వాళ్ళ గురించి బుడిగెజంగాలు, శారదకాల్లు కథలు చెప్పడం మన గ్రామాల్లో ఉంది''

టిఫిన్ తింటూ మాట్లాడుకుంటున్నారు వాళ్ళు.

''తల్లులు కొడుకులకు బూరెలు చేసి పెడితే కొడుకులుచీర కొనివ్వాలని, మరదళ్ళకు వదినలు చీరలు కట్టివ్వాలని, శక్కరకుడుకలు పోస్తే అన్నదమ్ములు ఆడబిడ్డలకు బట్టలు పెట్టాలని రకరకాల నమ్మకాలు మన గ్రామాల్లో ప్రచారంలో ఉన్నాయి. యాంత్రిక జీవితాని కలవాటుపడుతూ ఒకరికొకరు దూరమయి బతుకకుండా ఆ జీవితాల్లో కొంతైనా సంబంధాలను పెంపొందించడానికివన్నీ కల్పిస్తారేమో ననిపిస్తుంది..''

చెబుతున్న మనోహర్ గుండె బరువెక్కింది. పరిస్థితులేవైనా తనకు దూరం జరుగుతున్న తన వాళ్ళు జ్ఞాపకం వచ్చారు.

టిఫిన్, టీ తాగడం ముగించి లేచారు వాళ్ళు. మనోహర్ రాజయ్యకు డబ్బులిచ్చాడు. బారెడు పొద్దెక్కింది. చద్దిగిన్నెల్లో అన్నం పెట్టుకొని గిన్నెలు చేతుల్లో పట్టుకొని నిల్చున్నారు స్త్రీలు. ఆ రోజు కూలికోసం చెట్టుకిందికి చేరుతున్నరు.

''ఇక్కడే పోలీసధికారిని చంపడం వల్ల నెలరోజులపాటు ఊళ్ళన్నీ బెగ్గం పడయ్యాయి. మూతిమీద మీసమున్న ఏ యువకుడూ ఊళ్ళలో ఉండకుండా పారిపోయాడు'' కిక్ కొడుతూ అన్నాడు తిరుమల్.

''అవును. తెలంగాణ నేలంతా నాకు కురు క్షేత్రంగానే కనబడుతుంది. కురుక్షేత్ర సంగ్రామం రాజ్యం కొరకైతే, ఈ సంగ్రామం భూమికోసం, మనం ఊరుదాటేంతవరకు మాట్లాడకుండా ఉంటేమంచిది'' అన్నాడు మనోహర్.

స్కూటర్ నడుస్తోంది. పెద్దగా పొద్దెక్కకున్నా ఎండ చురుక్కుమంటోంది. రోడ్డుకిరువైపులా చూస్తున్నాడు మనోహర్. వరిపొలాలు పొట్టకొచ్చున్నాయి. మొక్కజొన్న చేలు కోతకొస్తున్నాయి.

మనోహర్‌లో రకరకాల ఆలోచనలు సుళ్ళు తిరుగుతున్నాయి.

''చుట్టూ భీకరపోరాటాలు జరుగుతున్నాయి. అయినా తనలాంటి వాళ్ళెంతోమంది వాటిని పట్టించుకోకుండా ఎలా ఉండగలుగుతున్నారు? తాను శ్రామిక సంస్కృతిని ప్రేమిస్తున్నాడు. అయినా ఆ సంస్కృతి నింట్లోంచి తరిమివేస్తున్నారెంతోమంది. మధ్యతరగతి విలువలు, సంస్కృతి ఊబిలో కూరుకుపోతున్నారు. కలర్ టి.వి.లు ఫ్రిజ్‌లు ఇతర సౌఖ్యాల కలవాటుపడుతున్నారు. ఈ విషయంలో తనలాంటి వాళ్ళు స్త్రీలను నేరస్థులను చేస్తున్నారు. వాటిపై మోజు లేకుంటే అవన్నీ ఇంట్లోకి వచ్చే

అవకాశముందా?

తానెలా బతకాలనుకున్నాడు? కాని తన ప్రయాణమెటు సాగుతుంది? తాము పల్లెకు, భూమికి దూరమవుతూ ఏ దిశగా ప్రయాణం చేస్తున్నట్టు? తనకుద్యోగం ఉండటంవల్ల ఓ మోస్తరుగా బతుకుతున్నడు. కాని తన పాలివాళ్ళు మట్టిలో మట్టయి బతుకుతున్నారు. వాళ్ళ పిల్లలింకా చీమిడి ముక్కులతో, చిరిగిన నిక్కర్లతోనే ఉంటున్నారు. అయినా తాను వాళ్ళ గురించెందుకు పట్టించుకోవడంలేదు? ఉద్యమాల వల్ల అసమానతలుతొలగి వాళ్ళు కోరుకుంటున్న ఆదర్శసమాజం రావడం సాధ్యమవుతుందా ....?

''మళ్ళీ నీ లోకంలోకి వెళ్ళిపోయావా?''

తిరుమల్ మాటలతో ఉలిక్కిపడ్డాడు మనోహర్ కొద్దిక్షణాలాగి.

''మనం సుల్తానాబాద్ వరకొచ్చాం'' అన్నాడు.

''ఊళ్ళన్నీ నాకు చిన్నప్పట్నుంచీ తెలుసు. ఈ ఊరికి దగ్గర్లోనే ఉంది గట్టెపల్లి అనే ఊరు. ఆ ఊర్నుంచి మురళీధర్ రావనే వ్యక్తి రజాకార్లకెదురు నిలిచిపోరాడాడు. అతని కాళ్ళనుంచి రెండు తుపాకీ గుండ్లు దూసుకెళ్ళాయి. అతడు మొన్న మొన్ననే చనిపోయాడు''

''అవును... పెద్దపల్లి నుండి ఠాకూర్ శ్యాంసుందరసింగ్ పోల్గొని మరణించాడు. ఈ ఊరికి మూడామళ్ళవతల ధూలికట్టనే గ్రామముంది. పురావస్తు పరిశోధనా శాఖ వారక్కడ శాతవాహనుల కాలంనాటి శిల్పాలు, నాణాలు, మట్టిపాత్రలుకనుగొన్నారు. అక్కడ రాజులకోట ఉండేదంటారు. ఆ ఊరు పక్కనే మా ఊరు.''

''ఒకప్పుడివి చారిత్రక ప్రదేశాలేకావచ్చు కాని ఈ చుట్టుపక్కల ప్రాంతాల్లో దొర తనం విశృంఖల విహారం చేసింది.నాకు తెలిసీ ఓ వృద్ధుడు దొరకొడుకు సవారీ బండికిందబడి చనిపోతే అడిగినవాడే లేడొకప్పుడు''

''అవును ఆ అయ్యబాంచెను, అవ్వబాంచెనుగాళ్ళే ఇప్పుడు వీరోచితంగా పోరాడుతున్నారు. పోరాటాలవల్ల శ్రామికజనాల్లో ఆత్మవిశ్వాసం పెరిగింది.

''మరి ఊళ్లన్నీ చెడిపోతున్నాయంటారు కొందరు''

''అలా అనడం మామూలే. నాకైతే తెలంగాణలోని ఏ ఊరుకెళ్ళినా వీరభూమే కనపడ్తుంటుంది. అయితే రక్తపాతం మాత్రం భయం కల్పిస్తుంటుంది.

''యుద్ధానికి పోవడమిష్టమే కాని కత్తి చూస్తే కండ్లు తిరుగుతాయన్నట్టున్నాయి నీ మాటలు. అదిగో మీ ఊరి పొలిమేరల్లోకి వచ్చేస్తున్నాం.పొద్దు బాగానే ఎక్కింది. అందరు దొరుకుతారో లేదో'' అన్నాడు తిరుమల్.

ఊరిపేరు విన్నా, ఊరి పొలిమేరల్లోకి ప్రవేశించినా భావోద్వేగానికి గురవుతుంటాడు మనోహర్.

చిన్నతనంలో తానాడుకున్న ప్రదేశాలు... ఎక్కిన చెట్లు, గుట్టలు, ఆడిపాడిన నేల, ఈతకొట్టిన చెరువు, తిరిగిన పొలాలు, చేలు, అన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చి మనోహర్ హృదయం బరువెక్కింది. అందులోని కొన్ని ప్రదేశాలను చూస్తుంటే మనోహర్‌కు చెప్పలేని ఆనందం కలుగుతుం. ఈ రోజు తర్వాత తానా ఊరికి రావడం మరీ అరుదైపోతుందన్న నిజం అతనికి దుఃఖం కల్గిస్తుంది. తననే కాదన్న తల్లికోసం అప్పుడప్పుడు రావల్సివచ్చినా భూమితో సంబంధం తెగిపోతుందన్న బాధ అతనికి భరింపరానిదిగా ఉంది.

తనలాంటివాళ్ళెంతో మంది ఊరికి, భూమికి దూరమవుతున్న విషయాలు జ్ఞాపకం వచ్చి అతని కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

"ఊరి పొలిమేరల్లో పయనిస్తున్నామన్న ఆనందంతో నోరు పెగలడంలేదా? మాట్లాడటం లేదేంది మనోహర్?" అన్నాడు తిరుమల్.

చదువుకుంటున్న రోజుల్లో మోటగొడుతూ, ఎడ్లు మేపటానికి పోయి, నాగలి దున్నుతూ పాడుకున్న పాటలు, ఆ ఊరి మట్టితో పెనవేసుకున్న అనుబంధాలు కళ్ళ ముందు కదిలి అతన్ని మాట్లాడనీయడం లేదు.

"ఆ... ఆ..." అన్నాడు మనోహర్. కొద్ది క్షణాలాగి, "అదుగో అలా కనబడ్తుంది చూడు. అది మా బడి. అందులోని సగ భాగం మా శ్రమదానంతోనే కట్టాం. అక్కడే పక్కన చెరువుకట్ట. ఆ గట్టుమీద మేం రోజూ ఆడుకునేవాళ్ళం. బతుకమ్మ పండుగ రోజు ఇప్పటికి కూడా ఊరివాళ్ళంతా అక్కడున్న మైదానంలోనే ఆడుకుంటారు. ఆ చెరువు కాకతీయులకాలంలో కట్టిందంటారు. ఆ చెరువే మా ఊరికి ప్రాణాధారం. చెరువుగట్టుమీదున్న రామప్పాలయముంది. అదీ కాకతీయుల కట్టడమే" అన్నాడు.

మరికొద్ది నిమిషాల్లోనే స్కూటర్ మనోహర్ చిన్నాన్న ఇంటిముందాగింది. "వచ్చిండ్రా బిడ్డ. పొద్దుపోవట్టె. మీరు రారేమొ అనుకున్న ఇంకొంచెం సేపయితే ఎవ్వలు దొరుకకపోదురు" అన్నాడు మనోహర్ పినతండ్రి వెంకటయ్య.

"ఏ రోజైనా నేను వస్తానని రానిదున్నదా? అంత దూరం నుంచి రావాలంటె ఎంత స్కూటరయినా సమయం తీసుకోదా" అన్నాడు మనోహర్.

వాకిట్లో వాల్చున్నమంచాల్లో చద్దర్లు పరిచాడు వెంకటయ్య. ఓ మంచంలో కూర్చున్నారిద్దరూ.

మనోహర్ తల్లి వచ్చి పందిరిగుంజ కానుకొని నిల్చుంది.

"మంచిగున్నవా అమ్మ" అన్నాడు తిరుమల్ ఆమెనుద్దేశించి.

"ఏం మంచిగుండుడు బిడ్డ. తొందరగాచావస్తే బాగుండు" నిష్ఠూరంగా అందామె.

ఆమె ముఖంలో ఏమాత్రం పశ్చాత్తాపం కనబడలేదు తిరుమల్‌కు. కాని తన ఇంటికి రాకుండా మరిది ఇంటికొచ్చిన కొడుకుమీద కోపం, కడుపుకోత వేదన కనబడిందామె ముఖంలో, కాని కొడుక్కు ఊళ్ళో ఇల్లు లేకుండా చేయడం తప్పన్న భావం ఆమెలో తిరుమల్‌కసలే కనబడలేదు.

ఇదివరకోసారి ఆమెతో అదే మాటంటే ఆమె అన్న మాటలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి తిరుమల్‌కు.

"నా కోడలుకు మా గాలే తలుగద్దాయె. ఆయన మంచంలో పడుంటెైనా బిడ్డే అన్ని విధాల అరుసుకుంది. ఎత్తిపోసింది. దానికి ఇల్లు లేదు. నన్ను గూడ అదే సాదిపారేత్తది. కొడుక్కు నౌకరుంది. పట్నంల ఇల్లుంది. అందుకే బిడ్డకు ఇల్లునిచ్చినమేంది? ఇస్తేం తప్పు?" అందామె.

మరి భూమెందుకిచ్చినవన్న దానికి.

"కొడుకేమన్న భూమి దున్నుతడా? వ్యవసాయం చేస్తడా? అందుకే కొంత భూమి గూడిచ్చినం బిడ్డకు? ఇస్తే తప్పా? వానికిగూడరెండెకరాల భూమచ్చిందిగద. అదేం జేసుకుంటడు? అమ్ముకపోవుడేకద" అంది.

తనకు ఇల్లు కాకుండా చేశారన్న కసితో ఉన్న భూమినీ అమ్మి ఊరుకు మరింత దూరమవుతున్న మనోహర్ దిక్కు చూశాడు తిరుమల్. తలవంచుకొని మంచంలో కూర్చున్నాడతను.

తిరుమల్ మాత్రం మనోహర్ తల్లినే చూస్తున్నాడు. అతనికామె ముఖంలో ఇన్నేళ్ళు పడ్డ తపన, బండగా మారిన హృదయం కనబడుతున్నాయి.

వెంకటయ్య భూమిని కొన్న వ్యక్తిని ముగ్గురు పెద్ద మనుషులను వెంటబెట్టుకొని వచ్చాడు. పెద్ద మనుషులు ఖాళీగా ఉన్నమంచంలో కూర్చున్నారు.

కొంరయ్య, అతని తండ్రి అంజయ్య గుంజకానుకొని నిల్చున్నారు. ''చిన్నమ్మ అన్నం జేస్తది బిడ్డ. ఇక్కన్నే తినుండ్రి'' అన్నాడు వెంకటయ్య.

తలూపాడు మనోహర్.

అతని తల్లికొడుకు దిక్కు చూసింది. ఆమె ముఖం చూడలేక, జరిగిన సంఘటనలంత తొందరగా మర్చిపోలేక తలవంచు కున్నాడు మనోహర్.

''ఉన్న భూమమ్ముకపోయి ఊరుకు, తల్లికి దూరంగా పోబిడ్డ. పైసలన్ని పట్టుకపోయి ఊరి మొకం చూడకు'' అందామె.

''ఊరిమొకం చూడొద్దని నువ్వే శాసించినవుగాదమ్మ. నాకింట్లో స్థానం లేకుండజేసింది. మీరేకద. నన్నూర్నుంచి దూరం చేస్తున్నది మీరేకద'' అన్నాడు మనోహర్ బాధగా.

''మనోహర్ ఇప్పుడవన్నీ ఎందుకు? చెర్లనీల్లుపోయి చెరవెనుక పడ్డ తర్వాత విచారిస్తే మొస్తది?'' అన్నాడు తిరుమల్.

అంబటివేళ సమయం దాటింది. ఎండ చురచుర మంటుంది. వ్యవసాయప్పనులున్న వాళ్ళంతా వెళ్ళిపోయారు. కుక్క బావి దగ్గరున్న గోలెంలోని నీళ్ళను గతుకుతుంది. కోళ్ళు తడిగా ఉన్నచోట పొక్కిలిచేసి పొదుగుతున్నయి.

''మనోహర్! పైసలన్నీ ముట్టినట్టేనా?'' అన్నాడు రాజిరెడ్డి.

''ఇంకో పదివేలివ్వాలి'' అన్నాడు మనోహర్.

కొంరయ్య పదివేల రూపాయలు తీసి రాజిరెడ్డికిచ్చాడు. వాట్ని మనోహర్ చేతిలో ఉంచాడు రాజిరెడ్డి.

విక్రయపత్రం రాతకోతలన్నీ అయిపోయే సరికి మరో అరగంట సమయం పట్టింది. కెనాల్ కింద పోయిన భూమి గూర్చి, ఇతర విషయాల గూర్చి కాగితాలపై రాసి సంతకాలు పెట్టారు.

''తొందరగా భోజనాలు చేసి సుల్తానా బాద్ రిజిస్ట్రేషనాఫీసుకు పోండ్రి. రిజిస్ట్రేషన్ చేసుకుంటే పనయిపోతుంది. ఓ గంట పనంతే'' అన్నారు మాజీపట్వారి.

''అందుకేకదా మేమొచ్చింది? మేం స్కూటర్ మీద పోతాం. మీరు బస్సుకొస్తారో, స్కూటర్ మీదొస్తారో రండి'' అని లేచాడు తిరుమల్.

భోజనాలకని వెంకటయ్య, మనోహర్ లేచి నిల్చున్నారు.

ఇంతలో నలుగురు యువకులొచ్చారక్కడికి. అందులో ఇద్దరా ఊరివాళ్ళు కారు.

''మేం భూమినసలే అమ్మనివ్వం'' అన్నాడో యువకుడు.

మనోహర్ గుండెమీద రాయిపడ్డట్టయింది. వాళ్ళెవరో ఊహించాడు మనోహర్. తానెవరి ఉద్దేశ్యాన్నైతే సిద్ధాంతపరంగా నైనా నమ్ముతున్నాడో వాళ్ళనుంచే ఇప్పుడీ సమస్య రావడం మనోహర్‌కు ఆందోళనకరంగా ఉంది. తానిప్పుడెవరి పక్షాన నిలవాలి? తానా భూమిని ఇదివరకే అమ్మి పైసలు తీసుకున్నా. వాళ్ళు తలుచుకుంటే అవన్నీ కక్కిస్తారని మనోహర్‌కు తెలుసు.

''ఎందుకమ్మనివ్వరు?'' వెంకటయ్య అడిగాడు.

''మేం భూములమ్మ వద్దని చెప్పాం కదా!''

''నేను మీరనుకున్నట్టు బాగా భూమున్న వాడినో, ధనవంతుడినో కాదు.నాకుందే ఈ రెండెకరాలు. అదీ అమ్మవద్దంటె ఎలా?''

''నీకు ఉద్యోగముందికదా!''

''ఉంది నిజమే కానిది తుమ్మితే ఊడిపోయే ముక్కులాంటిది. సరే ఈ భూమిని వదిలిపెడుతాను. నా పిల్లల భవిష్యత్తును గూర్చి గ్యారంటీ ఇస్తారా?''

''మేమెందుకిస్తాం గ్యారంటీ? అయినా మీకెలాంటి గ్యారంటీ కావాలి? ఈ డబ్బును మీరేం చేస్తారు? ఎక్కడో ఫిక్సడు చేస్తారు? దాన్ని మీ పిల్లల చదువుకో, పెళ్ళికో ఉపయోగిస్తారు. ఈ డబ్బుతో మీ పిల్లలకు గ్యారంటీ లభిస్తుందా?''

వాళ్ళ ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పడానికి నసిగాడు మనోహర్.

''నౌకరీచేసి నేనేం కూడబెట్టింది లేదు. తండ్రి ఆస్తులను మోసుకపోయిందీ లేదు. ఇది నా తండ్రినుంచి వారసత్వంగా వస్తున్న ఏకైక ఆస్తి. ఈ అరవైవేల రూపాయలకీ కాలంలో ఎంత విలువుందో మీకు తెలియందేం కాదు.

నాకూ ఉద్యమాలంటే సానుభూతుంది. పరిస్థితులు వికటించి ఈ భూమి నమ్ముతున్నానుకాని ఏదో బావుకుందామని కాదు. పైగా అమ్ముతున్న నేను కొంటున్న కొంరయ్య ఇద్దరూ మీరు నిర్ణయించిన ఆస్తి, భూమి పరిధిలోకి వచ్చేవాళ్ళమే. అయినా భూమి నమ్మనియ్యనంటే అమ్మనియ్యకండి. డబ్బులిదివరవే తీసుకున్నాను. అందులో కొంత ఖర్చయింది కూడా. తలతాకట్టు పెట్టయినా అవి తెచ్చి పారేస్తాను. ఆ భూమ్మీదనేనొక్క పైసా ఆదాయం పొందింది లేదు. అదలాగే ఉండడం మీ కిష్టమా? నాలాంటి ఉట్టికీ, స్వర్గానికీ అందనివాళ్లను కూడా వేదించడం మీ సిద్ధాంతమా?'' నిష్ఠూరంగా అన్నాడు మనోహర్.

యువకులు పక్కకు వెళ్ళి తమలో తామేదో మాట్లాడుకున్నారు.

''మరి మీ తల్లి పోషణ విషయం'' అడిగాడొకతను. కొద్దిసేపాగి,

'నేనామెను పోషించననడం లేదు.నాతోరమ్మంటే ఆమె రానంటుంది. అందుకే ఆమె ఇష్టప్రకారమే ఇల్లు. కొంత భూమిని ఆమెను పోషించాలన్న షరతుపై మాచెల్లెలికిచ్చాం. ఇప్పటికైనా నా తల్లి నాతో వస్తానంటే కాదనడంలేదు. ఇక్కడే ఉన్నామె ఖర్చు భరిస్తారు. ఇల్లు నాకిప్పించండి'' అన్నాడు మనోహర్.

''అవ్వా! నీ కొడుకు చెప్పింది నిజమేనా? నువ్వెక్కడుండదలుచుకున్నావు?''

''నిజమే. నేనిక్కన్నే, నా బిడ్డతోనే ఉంట'

తర్వాత కొంతసేపు తర్జన బర్జనలయ్యాయి. వాళ్ళ సిద్ధాంతాల గూర్చి చెప్పారు యువకులు. తమ భావాలను పోరాటాలపట్ల తమ స్పందనను చెప్పారు తిరుమల్, మనోహర్, ఆ యువకులు వెళ్లి పోయారు.

''అబ్బ పెద్దగండం గడిచింది'' అన్నాడు వెంకటయ్య.

వాళ్ళంతా భోజనాలు ముగించి సుల్తానా బాద్‌లో ఉన్న రిజిస్ట్రేషనాఫీసు దగ్గరికి చేరే సరికి మధ్యాహ్నం రెండు గంటలయింది.

త్వరత్వరగా కాగితాలవీ రాశాడు.

వాటిపై సంతకం పెడుతున్న మనోహర్ కళ్ళవెంట నీళ్ళు కారాయి. తిరుమల్‌ను పట్టుకొని గొడగొడా

ఏడ్చాడు మనోహర్.

''నేనిప్పుడు పూర్తిగా భూమిలేనివాణ్ణయ్యాను. నాకెక్కడా ఓ ఇంచు భూమి కూడా లేదు. నన్ను ఊరు తరిమేసింది. నా వాళ్ళే తరిమేశారు'' అని ఏడ్చే మనోహర్‌నోదార్చడానికెన్నో చెప్పాడు తిరుమల్. కొంరయ్య, రాజిరెడ్డి మాజిపట్వారి అక్కడున్న వాళ్ళంతా మనోహర్ దిక్కు నోళ్ళు తెరిచి చూస్తున్నారు.

ఆ తర్వాత హోటల్లో అందరికీ టిఫిన్లవీ తినిపించాడు కొంరయ్య.

''తిరుమల్... భూమి లేకుండా అవుతున్నందుకు నాకు దు:ఖంగానే ఉంది. భూమిని ప్రేమిస్తున్నాను కాబట్టి ఇది సహజమే. కాని, నేనా భూమిలో పనిచేసింది తక్కువే. నాకంటెక్కువ ఆ భూమితో అనుబంధమున్న వ్యక్తికొంరయ్య. కొంరయ్య ఒకప్పుడుమా పాలేరు. అతడాభూమిలో చాలా ఏండ్లు పనిచేశాడు. అలాంటి కొంరయ్యకా భూమి స్వంతమవుతున్నందుకు నాకెంతో ఆనందంగా ఉంది. భూమి తాను చేరాల్సిన భూమి పుత్రుల చేతుల్లోకి పోవడంకంటే కావాల్సిందేముంది? చాలామంది స్వయంగా వ్యవసాయం చేయలేనివాళ్ళు ఇంతకాలం పాలేర్లతో చేయిస్తూ బతికిన వాళ్ళిప్పుడు భూములమ్ముతున్నారు. ఆ భూములు స్వంతంగా వ్యవసాయం చేసుకునే వాళ్ళ చేతుల్లోకి పోతున్నాయి. ఇది మంచి పరిణామం కాదా. ఇదంతా మన ప్రాంతంలో జరుగుతున్న యుద్ధాల పరోక్ష ఫలితమనేనా ఉద్దేశ్యం. ఇది మన 'యుద్ధ భూమి' లోని ప్రస్తుత పరిస్థితి. అందుకే నాకీ భూమి ధర్మక్షేత్రంగా కనబడుతోం'' అని స్కూటర్ స్టార్టు చేసే ముందన్నాడు మనోహర్.

ఓ దిక్కు భూమి పోయినందుకేడుస్తూనే ఆ భూమి భూమిని స్వయంగా దున్నుకునే, ఆ భూమిలో పనిచేసే వాడి చేతిలోకి పోయిందని సంతోషిస్తున్న మనోహర్ మాటల గూర్చే ఆలోచిస్తూ వెనుక సీటు మీద కూర్చున్నాడు తిరుమల్.

గూట్లో పడబోతున్న సూర్యుడు అరుణకిరణాలను లోకంపైకి విసురుతున్నాడు.

విపుల మాస పత్రిక ఏప్రిల్ '97